

Hodnocení bakalářské práce, Ústav filosofie a religionistiky FF UK (2013)

Název práce: *Aristotelovo pojetí příčiny*

Jméno studenta: Ondřej Bis

Předložená práce (63 strany včetně bibliografie) se zabývá jedním ze zásadních, stále znovu komentovaných a přitom ani zdaleka nevyčerpaných témat: Aristotelovým chápáním příčiny. Vzhledem k povaze a rozsahu bakalářské práce se autor rozumně soustředí na část velice složité problematiky, která je diskutována (v různém stupni podrobnosti a různými způsoby) v celém Aristotelově díle od metafyziky až po přírodovědná pojednání. Z takto rozsáhlého materiálu volí autor přirozeně texty, o nichž lze důvodně tvrdit, že obsahují jádro celého pojetí kauzality: 3. a 7. kapitolu II. knihy *Fyziky*, jejichž výklad následně propojuje s koncepcí substance. Toto omezení je tedy zcela záměrné a jeho zdůvodnění je podáno hned v Úvodu celé práce. Hlavním kladem tohoto postupu vzhledem k výsledné podobě textu je sevřenost a jasnost výkladu, který se trpělivě vrací k meritu věci a nepřechází mlčením žádný z relevantních momentů obou uvedených kapitol.

Aniž bych shrnoval celou předloženou práci, rád bych zdůraznil autorův přístup ke dvěma stěžejním problémům: otázce jednoty čtyř příčin, které Aristotelés jako první myslitel výslovně rozlišuje, a otázce, která se neustále vrací v nedávných a současných interpretacích, totiž zda Aristotelés chápe „své“ příčiny jako působícím a konstitutivní prvek skutečnosti, nebo jich užívá jako (pouhých) vysvětlujících prostředků. Obě otázky jsou stejně důležité a je potěšitelné, že autor si uvědomuje jejich – pokaždé specifický – přesah do oboru metafyziky, zejména s ohledem na koncepci přirozené substance, kterou lze pokládat za pojmový svorník velké části Aristotelovy přírodovědy.

Výklad příčin podle *Fyziky II*, kap. 3 a 7, sleduje Aristotelův text velmi detailně, zejména s ohledem na samo stanovení právě čtyř příčin a jejich zkoumání z hlediska různých modů té či oné příčiny. Domnívám se, že jak uchopení rozdílu mezi prvním a druhým mode (tj. primárním mode v rámci jednoho druhu a mode příčin nahodilých, *κατὰ συμβεβηκός*), tak rozdílu mezi příčinou v možnosti a ve skutečnosti, svědčí o přesném chápání Aristotelova záměru, jenž je uspokojivě vysvětlen (srv. objasnění spolupřítomnosti či nikoli dané příčiny u věci, na niž tím či oním způsobem působí). Rovněž následující výklad 7. kapitoly včetně otázky, proč je z hlediska zkoumání přírody potřeba stanovit právě čtyři příčiny, činí zadost výchozí formulaci problému i samotnému textu, s patřičným důrazem na kontext vznikání jednotlivin, jehož vysvětlení je hlavním cílem Aristotelovy přírodovědy čili nauky o (velmi široce řečeno) přirozených jsoucnech v pohybu.

Další kapitola vychází z dobře dokumentovaného rozdílu mezi řeckým termínem *αἴτια* na straně jedné a moderními idiomy kauzality na straně druhé. Na tomto základě se pak diskuse soustředí na již zmíněný rozdíl mezi statutem příčiny jako přímé součásti reality, jejíž části ovlivňuje, a „příčinou“ (*αἴτια*) jako epistemologickou (a současně lingvistickou čili významovou) jednotkou, která ovlivňuje stavy našeho poznání. Autor tak bere v úvahu stále pokračující diskusi, na jejímž počátku stojí mimo jiné i známý článek Gregory Vlastose, jenž se zabývá Vlastosův vlivný článek, vycházející z víceznačnosti *αἴτια* a její role v Platónově *Faidónu*. Na rozdíl od řady analytických a příliš nominalisticky laděných interpretací přitom sám autor dochází k závěru, že *αἴτια* je především (byť ne nutně výlučně) skutečnou entitou zakotvenou ve fyzikálním světě. Metodologickou oporou je mu přitom výslovně citovaná interpretace z pera Julia Moravcsika, včetně jeho otázky po tom, „které vlastnosti *části reality* činí realitu poznatelnou“ (cit. na str. 23; kurzíva KT).

Čtvrtá kapitola je věnována důkladné analýze každé ze čtyř příčin počínaje příčinou účinnou. V této části kapitoly je třeba vyzdvihnout správně položený důraz na Aristotelovu novost, spočívající v tom, že účinná příčina *nemusí* být materiálním přírodním jsoucne, jako tomu bylo u starších myslitelů. Vzhledem k významu této inovace by mohlo jít též o jeden

z bodů diskuse během ústní obhajoby práce, stejně jako související otázka po souběžném působení příčiny účinné a formální. Velmi logické by pak bylo případné rozšíření této diskuse na klíčovou prioritu formální příčiny, jíž je v práci též (a zcela správně) věnována pozornost.

Podrobnosti výkladu jednotlivých příčin zde není nutné probírat a jistě se na ně dostane během obhajoby. Rád bych ale vyzvedl jasnost následující kapitoly, která je věnována tomu, co dává aristotelskému pojetí kauzality celkový smysl: jednotě všech čtyř příčin, které se podílejí na vzniku věcí a současně umožňují jeho racionální vysvětlení. Odtud vyústění společné Aristotelovu výkladu i předložené práci, tedy promítnutí jednoty čtyř příčin do procesu, jímž vznikají a pohybují se samy přirozené substance. Substance nejen ztělesňuje, a hlediska výkladu též reprezentuje společné působení čtyř příčin, z nichž žádná nemůže působit odděleně od ostatních (což samozřejmě neznamená, že všechny působí stejně trvale a jsou danému jsoucnu přítomny). Spolupůsobení příčin je zároveň polem, na němž vystupuje do popředí zásadní role příčiny formální, bez níž je aktualizace jakéhokoli jsoucnu nemožná a na niž jsou ostatní příčiny v určitém smyslu převoditelné (během diskuse by bylo možné vrátit se k důležitému tématu bytnosti, τὸ τί ἦν εἶναι, jako formální příčiny). Tento klíčový moment vztahu a souběhu čtyř příčin práce opakovaně zdůrazňuje a formuluje též jeho primární implikaci: forma, jíž je inherentně vlastní nepřevoditelný kauzální vliv, je v rámci přirozené substance „původnější a metafyzicky hodnotnější než látka“ (str. 56).

Toto klíčové tvrzení zní téměř banálně proto, že se s ním (nebo variacemi na ně) setkáme v každé základní učebnici nebo přehledu dějin filosofie. Hlavní předností předložené práce je podle mého názoru systematický a neostentativní způsob, jímž autor krok za krokem vysvětluje, jakým způsobem lze citované tvrzení argumentačně odvodit z Aristotelovy nauky o příčinách, která je sama motivována pojetím přirozené substance jako pojetím, jež se v něm přímo zrcadlí.

Práci navrhuji předběžně hodnotit jako výbornou.

Karel Thein
ÚFaR FF UK
Praha, 24. 5. 2013